

COMERȚUL ÎN JUDEȚUL SEVERIN ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ȘI ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Eusebiu NARAI

Universitatea de Vest din Timișoara

Creșterea relativă a puterii de cumpărare a populației și existența unei largi piețe de desfacere, coroborate cu reducerea sensibilă a șomajului au permis înflorirea comerțului în *județul Severin* în perioada interbelică. Numeroasele firme de profil răspândite pe teritoriul județului (Lugoj, Caransebeș, Orșova, Domașnea, Rusca-Montană, Făget, Gladna Montană, etc.) aveau – ca obiect – comercializarea cerealelor și derivatelor din cereale, articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte, animalelor și produselor animaliere de orice fel, băuturilor alcoolice, coloniilor și delicatelor, lemnului, mărfurilor monopolizate ș.a.¹

Imediat după Marea Unire s-au înființat mai multe *asociații* și *societăți* comerciale pe raza județului Caraș-Severin (derivat din comitatul cu același nume – *n.n.*), cu reședința la Lugoj, care trebuiau să sprijine activitatea în acest domeniu în localitățile componente. De pildă, la sfârșitul anului 1919 erau consemnate: 7 societăți în *plasa Balinț*, printre care „Bega” – Însoțire economică comercială (Balinț); 11 societăți în *plasa Făget*, printre care „Hangya” – Asociațiune de comerț (Făget); 10 societăți în *plasa Orșova*, printre care „Hangya” – Asociațiune de consum (Mehadia) ș.a.m.d.²

Prin *ordinul* Ministerului Industriei și Comerțului nr. 8759, la data de 9 februarie 1926 s-a aprobat înființarea Camerei de Comerț și Industrie Lugoj, menită să stimuleze dezvoltarea comerțului în zonă³. Camera de Comerț și Industrie amintită mai sus cuprindea, în anul 1926, un număr de 996 de *firme comerciale* din județele Caraș și Severin, rezultate în urma reformei administrative din anul precedent, dintre care: 107 cu articole alimentare (băcării, măcelării, cârciumi, cafenele, hoteluri, restaurante, etc.); 51 cu articole de îmbrăcăminte (manufacturi, vânzarea de ghețe și haine, mărunțișuri ș.a.); 117 cu diverse profiluri (librării, comerț cu lemne, fierării, sticlării, farmaciei, pielării, ceasornicării, etc.); 721 firme reprezentând micul comerț (ateliere de fotografi, galanterii, agenți voiajori ș.a.m.d.)⁴.

Deși Camera de Comerț și Industrie Lugoj s-a constituit efectiv la 1 mai 1928, prin Înaltul Decret Regal nr. 2459 din data de 15 octombrie 1928, județul Caraș a fost scos de sub jurisdicția Camerei amintite și atașat celei din Timișoara, fapt ce a determinat diminuarea

¹ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale (în continuare SJTAN), fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 221/1946, f. 3, 8, 11–15, 35, 46, 50.

² SJTAN, fond *Prefectura județului Severin*, d. 53/1919–1920, f. 8, 15, 21.

³ Serviciul Județean Caraș-Severin (Caransebeș) al Arhivelor Naționale (în continuare SJCSAN), fond *Prefectura județului Caraș*, d. 5/1926, f. 1.

⁴ SJCSAN, fond *Prefectura județului Caraș*, d. 5/1926, f. 6–40.

substanțială a veniturilor Camerei lugojene și a atras nemulțumirea cvasi-unanimă a comercianților din zonă⁵.

În luna noiembrie 1928 a fost elaborat *regulamentul interior de organizare și funcționare al Camerei de Comerț și Industrie Lugoj*. În baza articolului 52, *Comitetul de Direcție* al Camerei amintite era compus din delegatul Ministerului Industriei și Comerțului, la care se adăugau președintele, vicepreședintele și secretarul general al C.C.I. Lugoj, acesta din urmă fără vot deliberativ. De asemenea, în conformitate cu articolul 60, Camera de Comerț și Industrie Lugoj cuprindea o serie de *comisii de studii* cu caracter permanent (Comisia comerțului interior; Comisia de politică comercială; Comisia industriei; Comisia de transporturi; Comisia impozitelor, taxelor și altor chestiuni financiare în legătură cu comerțul și industria). Mai mult, articolul 72 din regulamentul asimila funcționarii Camerei menționate mai sus cu funcționarii publici⁶.

De la constituirea sa, Camera de Comerț și Industrie Lugoj s-a preocupat, în mod special, de două probleme: organizarea târgurilor de vite, în conformitate cu legea burselor de comerț și înființarea unui birou vamal în Lugoj. *Conducerea* Camerei era asigurată de *Consiliul de Administrație*, din care făceau parte personalități de prim rang din regiune, precum: dr. Cornel Corneanu (președinte); Ferdinand Schramm, Iancu Conciatu, Geza Grünhut, Elemer Patyansky, Aurel Popovici, Petru Iacob ș.a (membri). Activitatea Consiliului de Administrație era supervizată de *comisarul guvernamental* dr. Alexandru Jucu. *Consiliul de Cenzori* era compus din trei membri: Teodor Pop (administrator financiar în Lugoj, din partea Ministerului de Finanțe), Ioan Urban (domiciliat în București, reprezentantul Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie) și Mihail Băieș (ales de Adunarea Generală a Camerei, întrunită în ședință la data de 15 octombrie 1928)⁷.

Anul 1931 a fost considerat, în conformitate cu informațiile furnizate de documentele oficiale, drept „anul celei mai grozave crize”. *Comerțul en-gros* a avut cel mai mult de suferit, din următoarele *cauze*: nivelul redus al afacerilor, insolvabilitatea detailiștilor, restrângerea volumului creditelor acordate de bănci, etc. *Comerțul en-detail* a fost destul de afectat, la rândul său, din motive similare: *comerțul cu materiale de construcție* s-a dovedit deficitar, deoarece materialele erau încă destul de scumpe, în primul rând cimentul, puține întreprinderi lucrau în domeniu, iar populația nu dispunea de banii necesari pentru achiziționarea unor astfel de materiale; *comerțul cu articole de îmbrăcăminte* se afla sub impactul direct al „curebelor de sacrificiu”, prețul stofelor fiind mult prea ridicat în raport cu calitatea acestora, astfel încât funcționarii publici și țărani nu-și mai permiteau să-și completeze garderoba și lenjeria; *comerțul cu fierărie, mașini și unelte* și-a restrâns vizibil activitatea, datorită prețului destul de ridicat al fierului și al cererii reduse de pe piață; *comerțul cu benzină, petrol și alte produse petrolifere* se afla într-o situație dezastruoasă, determinată de scumpirea benzinei; *comerțul cu coloniale* era supus unor presiuni financiare foarte mari, sub formă de taxe și impozite ș.a.m.d.⁸

Deținem informații detaliate despre *numărul firmelor comerciale* care-și desfășurau activitatea pe raza județului Severin, în decursul anului 1931: în *orașul Lugoj* – 29 de firme de comerț cu ridicata, de transport și asigurări („Kincs & Tauber” – societate în nume colectiv, „Mihai Rusz & Fiii” – comerț cu cherestea și materiale de construcție, „Frații Neumann” – comerț cu băuturi spirtoase, „Pielăria Lugojană” S.A. – comerț cu pielărie, „Vincze & Co.” – comerț cu articole de modă, „Franco-Româna” și „Steaua României” – societăți de asigurări generale, etc.) și 353 de firme de comerț cu amănuntul („Jacob Blum & Fiii” – bijuterie și ceasornicărie, „Bourne & Co.”

⁵ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 2/1928, f. 1–3.

⁶ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 3/1928, f. 1–17.

⁷ SJTAN, fond *Prefectura județului Severin*, d. 46/1929, f. 1–4.

⁸ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 33/1931, f. 1–3.

– comerț cu mașini de cusut <Singer>, „Căminul German” S.A. – vânzare de băuturi spirtoase, „Husveth & Hoffer” – tipografie și librărie, Librăria Diecezană, „Zoltan Neumann & Co.” – vânzare de băuturi spirtoase, Societatea Economilor S.p.A. – vânzare și cumpărare de produse agricole, „Szabo & Schwartz” s.i.n.c. – atelier electrotehnic și vânzare de articole electrice, „Schulz & Co.” s.i.n.c. – comerț cu pielărie și accesorii, „Steuer & Büchler” s.i.n.c. – comerț cu cherestea, „Banatul” – cafenea și restaurant, etc.); în *plasa Lugoj* – 177 de firme din categoria I; în *plasa Balinț* – 92 de firme din categoria I; în *plasa Făget* – 132 de firme din categoria I; în *plasa Birchiș* – 66 de firme din categoria I; în *orașul Caransebeș* – 131 de firme din categoria I (Depozitul de bere „Dacia” S.A., „Frații Pollak” – coloniale și fierărie, Compania Internațională a vagoanelor cu paturi și a marilor exprese europene S.A. – subagenție, cinematograful „Luna” S.A., „Iuliu Vandenesse & Mihail Suciș” – transport de persoane cu mașina ș.a.); în *plasa Caransebeș* – 129 de firme din categoria I; în *plasa Teregova* – 97 de firme din categoria I; în *orașul Orșova* – 97 de firme din categoria I, etc.⁹

Unele firme au dat faliment în urma limitării debușurilor proprii sau a imposibilității achitării datoriilor contractate la bănci în anii crizei economice, însă situația s-a redresat rapid în perioada 1934–1937, pe fondul unui climat economic sănătos la nivel național.

De altfel, județele Caraș și Severin dispuneau, în anii 1937–1938, de un număr remarcabil de firme comerciale (342 firme individuale și 27 firme sociale). Oficiile vamale Lugoj, Orșova și Reșița jucau un rol foarte important în comerțul exterior al statului român: aproape toate mărfurile importate (cca 25.000 t) treceau prin oficiile vamale amintite, iar produsele exportate (aproximativ 5.000 t) erau vămuite la vămile de frontieră sau la cele special destinate acestui scop. Erau importate, de pildă: mașini și produse metalurgice, articole manufacturate, textile, fire de bumbac și mătase, argilă refractară, fier special, cocs, dolomită, grafit, minereuri și alte metale, cafea etc. Exporturile românești constau în: animale, păsări, pene, ouă, lemne de foc, trunchiuri de tei, lemn de carpen, miere, piei de miel tăbăcite, feldspath măcinat, semințe de dovleac și articole din sticlă.

Comerțul cu cereale a fost o afacere profitabilă în perioada amintită: cerealele cumpărate direct de la producători, cu prețuri reduse, ajungeau la mori, unde erau prelucrate.

Comerțul cu vite din anii 1937–1938 și-a pierdut importanța, din diferite motive: contingente relativ puține; obținerea contravalorii devizelor prin B.N.R. după un interval de cca 6 luni; dificultăți privind formalitățile de export; riscuri de transport, moartea unui animal presupunând impunerea unei carantine și efectuarea unei anchete.

Comerțul cu lemne s-a dovedit foarte rentabil în acești ani, dublarea prețurilor la lemnele de foc și de construcții, față de anul 1936, permițând obținerea unor profituri semnificative¹⁰.

Conform unei statistici întocmite de Camera de Comerț și Industrie Lugoj, în anul 1937, pe raza județului Severin își desfășurau activitatea 109 *firme comerciale individuale* conduse – în majoritate – de români, procentul celor patronate de reprezentanții minorităților germană și maghiară fiind în evidentă scădere față de anii precedenți: 4 *localuri de consumație*, 4 *depozite de băuturi alcoolice*, 46 *băcănii*, 11 *firme de comercializare a produselor din carne*, 3 *firme de vânzare a produselor vegetale*, 6 *firme de comercializare a derivatelor din cereale*, 10 *societăți de transport*, o *firmă de valorificare a materialelor de construcție* ș.a.m.d.¹¹

Merită amintiți cei 61 *debitanți de băuturi alcoolice* din județul Severin, concentrați în orașul Lugoj (1937), printre cei cu afaceri foarte profitabile numărându-se: Petru Vlădău, Victor

⁹ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 39/1931, f. 99–212.

¹⁰ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 101/1937–1938, f. 1, 3.

¹¹ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 106/1937–1938, f. 1.

Augner, Otilia Mayer, Hermann Grimm, Arthur Ambruș, Alexandru Ōszi, Traian Őoșdean, Baumel Steiner, Maximilian Weiss, Gheorghe Murariu ș.a.¹²

Tot în anul 1937, pe raza județului Severin figurau 15 *farmacii și drogherii*, dintre care 6 în Lugoj și două în Orșova, celelalte 7 fiind răspândite în diverse localități (Caransebeș, Băile Herculane, Rusca-Montană, Făget, Ferdinand, Mehadia, Teregova)¹³.

În același an, cei 175 de *măcelari* din județul Severin își desfășurau activitatea, cu precădere, în cele trei orașe de pe cuprinsul județului (Lugoj – 52, Caransebeș – 15, Orșova – 11). Alți măcelari erau consemnați în următoarele localități: Rusca-Montană, Nădrag, Gladna Română, Obreja, Topleț, Margina, Băile Herculane, Armeniș, Făget, Cireșa, Pietroasa Mare, Teregova, Pecinișca, Ferdinand, Știuca, Bârza, Mehadia, Lalașinț, Birchiș, Iaz, Valea Mare, Târgoviște, Balinț, Căvăran, Dumbrava, Bata, Coștei, Jupalnic, Sălha, Bichigi, Marga, Glimboca, Bucoșnița, Bethausen, Țipari, Mănăștiur, Bodo, Ogradena Veche, Slatina Timiș, Iablanița, Dubova, Mărul, Vărciorova, Var, Domașnea, etc.¹⁴.

Comercianții de galanterie din județul Severin, în număr de 11 în anul 1937, se bucurau de o reală apreciere printre locuitorii județului. Majoritatea erau concentrați în reședința județului, Lugoj (6), ceilalți figurând pe raza localităților Caransebeș, Orșova, Făget, Băile Herculane și Ferdinand¹⁵.

Camera de Comerț și Industrie Lugoj a desfășurat o *activitate* impresionantă în exercițiul financiar 1938/1939. Putem aminti, în acest sens: intervenția pe lângă Ministerul Economiei Naționale, pentru ca imobilul ocupat de Oficiul C.C.I. Lugoj din Oravița să fie cedat Camerei Lugoj de către C.C.I. Timișoara; intervenția pe lângă Ministerul de Finanțe și Uniunea Camerelor de Comerț, pentru majorarea impozitelor; intervenția pe lângă Primăria orașului Lugoj, pentru a ceda organizarea târgurilor de vite Camerei Lugoj, conform Legii Burselor; intervenția pe lângă B.N.R., pentru a se studia problema asanării datoriilor băncilor românești din Banat; intervenția pe lângă Direcțiunea Generală C.F.R., pentru a se pune la dispoziția Camerei Lugoj un teren destinat construirii unui local pentru Vama Lugoj; intervenția pe lângă Ministerul Economiei Naționale, pentru modificarea legii Registrului de Comerț; intervenția pe lângă Societatea Anonimă de Telefoane București, în vederea instalării unui fir telefonic direct Lugoj-București; intervenția pe lângă Ministerul Comunicațiilor, pentru înlăturarea unor formalități care „dăunează dezvoltării orașului și portului Orșova”; intervenția pe lângă ministerele de Interne și Finanțe, pentru a suspenda ordinul de anulare a brevetelor de băuturi spirtoase din județul Severin, proprietarii brevetelor luându-și obligația de a nu mai permite „a se face, în localurile lor, nicio politică sau propagandă subversivă, contrară legilor statului”; intervenția pe lângă forurile competente, pentru ca în magazine și restaurante să se salute și să se discute numai în limba română; intervenția pe lângă Ministerul de Finanțe (*memoriul* întocmit de către Iosif Onciu, director U.D.R. și membru în Comisia Interimară a Camerei Lugoj), privind modificările propuse și sistemul de calculare al impozitelor muncitorilor; intervenția pe lângă Ministerul Economiei Naționale, cu privire la modificarea legii comerțului ambulant; întocmirea unui tabel cu funcționarea târgurilor de vite și de mărfuri din circumscripția C.C.I. Lugoj, înaintat la Ministerul Economiei Naționale, pentru a se fixa – în mod definitiv – aceste târguri ținând seama de anumiți factori (situația geografică, teren, importanța posibilității de control, necoincidență cu alte târguri, legea repausului duminical); inițiativa federalizării Camerelor de Comerț și Industrie din Ținutul Timiș; lansarea unor propuneri privind legiferarea introducerii duratei muncii de 40 de ore pe săptămână în industria

¹² SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 108/1937, f. 7.

¹³ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 108/1937, f. 12.

¹⁴ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 108/1937, f. 21–26.

¹⁵ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 108/1937, f. 49.

textilă, prin intervenții repetate pe lângă Ministerul Economiei Naționale; intervenția pe lângă Ministerul Economiei Naționale, pentru a elibera fabricilor textile din circumscripția Camerei Lugoj autorizații pentru importul de fire de bumbac, acordând cotele solicitate; trimiterea unui *memoriu* către Uniunea Camerelor de Comerț și Industrie București, cu privire la înființarea și organizarea breslelor profesionale de patroni, comercianți și industriași; intervenția pe lângă Banca Națională, astfel încât comercianții români din circumscripția C.C.I. Lugoj să primească credite ieftine și pe durată mai lungă, de care aveau nevoie pentru dezvoltarea comerțului respectiv, pentru preluarea întreprinderilor comerciale de la evreii care doreau să se retragă din comerț; intervenția pe lângă Ministerul Muncii, pentru ca băcăniile din comuna Domașnea să fie deschise duminica până la orele 10⁰⁰ a.m (această comună era așezată pe șoseaua Timișoara-București, fiind centrul economic al celor 15 comune de munte, răsfirate la 50 km depărtare de orașele Caransebeș, Orșova și Turnu Severin); intervenția pe lângă Ministerul Economiei Naționale, pentru aplicarea articolului 191 din Legea pentru încurajarea agriculturii; intervenția pe lângă Inspectoratul Muncii Timișoara, ca să aprobe modificarea orarului de funcționare a prăvăliilor din portul Orșova; organizarea – în orașul Lugoj – a unor cursuri de limbă și corespondență, în limbile română și germană, pentru patroni, angajați, funcționari și funcționare; prin intermediul său, au fost înmatriculate 155 firme individuale și 9 firme sociale, au fost eliberate 120 de avize de comercializare băuturi spirtoase; prin Vama Lugoj, întreținută de Camera amintită, s-au importat bunuri în valoare de 80 milioane lei și s-au exportat mărfuri în valoare de 20 milioane lei, statul încasând taxe vamale în valoare de cca 35 milioane lei¹⁶.

Pentru protejarea intereselor comercianților din zonă era absolut necesară o mai bună organizare a acestora. Astfel, la ședința Camerei de Comerț și Industrie din Timișoara din 19 ianuarie 1939, prezidată de colonelul Eduard Giurcăneanu, a fost adoptată decizia federalizării tuturor Camerelor de Comerț de pe cuprinsul Banatului, pentru a asigura o reprezentare unitară a intereselor acestei categorii profesionale¹⁷.

Această hotărâre a fost dusă la îndeplinire în scurt timp. La începutul lunii mai 1939 s-a constituit, la Timișoara, *Federația Asociațiilor Comercianților din Ținutul Timiș*, în prezența rezidentului regal și a reprezentanților autorizați ai tuturor comercianților din ținut. În calitate de vicepreședinte al federației amintite a fost ales prim-inspectorul Axente Mureșanu, iar în Comitetul de Conducere au fost incluși comercianți de succes din Banat, precum Adalbert Bloch și Petru Iacob din Reșița¹⁸.

Camera de Comerț și Industrie Lugoj și-a restrâns drastic activitatea în anii 1939–1940: comerțul avea mai mult un caracter local și se reducea aproape numai la comerțul cu amănuntul; comercianții cu ridicata erau puțin numeroși; volumul afacerilor era relativ scăzut, cu excepția comerțului exterior; erau exportate cantități importante de vite (vii și tăiate), păsări tăiate, miere de stup, turte oleaginoase, lemnărie, etc. Pot fi amintite preocupările Camerei Lugoj pe plan local: prelucrarea datelor de la Oficiul Registrului Comerțului și Registrul Bancar; amenajarea târgurilor de vite din localitățile mai importante; ajutorarea tinerilor români care doreau să pornească o afacere în acest domeniu. În egală măsură, C.C.I. Lugoj a înaintat organelor superioare (Uniunea Camerelor de Comerț și Industrie, diferite ministere) *observații* și *propuneri* în legătură cu anumite anteproiecte de legi cu caracter economic, social și fiscal privind transporturile, valorificarea cerealelor și fructelor, naționalizarea comerțului și industriei, aprovizionarea cu materii prime, sistemul bancar și de credit, etc.¹⁹

¹⁶ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 111/1938, f. 1–5.

¹⁷ *Vestul*, Timișoara, anul X, nr. 2283, 22 ianuarie 1939, p. 3.

¹⁸ *Reșița*, Reșița, anul V, nr. 19, 14 mai 1939, p. 3.

¹⁹ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 127/1940, f. 1–14.

În anii celui de-Al Doilea Război Mondial, toate cererile pentru înregistrarea firmelor industriale și comerciale de pe cuprinsul Banatului trebuiau aprobate de către *Comisia specială*, care funcționa la Timișoara și controla activitatea circumscriptiilor Camerelor de Comerț din Arad, Lugoj și Deva. Numai în cursul anului 1940, la circumscripția din Lugoj au fost înscrise 73 firme individuale (39 românești, 17 germane, 14 evreiești, etc.) și 5 firme sociale, dintre care trei germane și una românească²⁰.

Astfel, la sfârșitul anului 1940, pe cuprinsul județului Severin erau înregistrate 3.861 de *firme comerciale*, dintre care 2.110 deținute de români ($\approx 54\%$): 64 *localuri pentru consumații alimentare* (42% proprietari români și 48% minoritari); 715 *localuri pentru băuturi* (61% proprietari români și 39% minoritari); 1.449 *băcăni și localuri pentru comerț mixt* (55% proprietari români și 45% minoritari); 428 *firme cu alimente animale* (70% proprietari români și 30% minoritari); 110 *firme cu alimente vegetale* (71% proprietari români și 29% minoritari); 82 *firme de comercializare cereale și derivate* (53% proprietari români și 47% minoritari); 75 *firme de comercializare zahăr și derivate* (42% proprietari români și 58% minoritari); 31 *firme de textile* (12% proprietari români și 88% minoritari); 22 *firme de confecții* (22% proprietari români și 78% minoritari); 34 *societăți bancare și de asigurări* (73% proprietari români și 27% minoritari); 134 *societăți de transporturi* (50% proprietari români și 50% minoritari); 43 *agenturi* (41% proprietari români și 49% minoritari) ș.a.m.d.²¹

Deținem o serie de informații despre *activitatea* Camerei de Comerț și Industrie Lugoj în exercițiul financiar 1941/1942: înființarea unui *cămin de ucenici* în orașul Lugoj; plasarea a 4 *ucenici* în comerț; înființarea unui *Institut național de credit și economie* pentru mica industrie și meserii; *majorarea cotei* pentru tăbăcari și primirea de piei mai grele din localitatea de domiciliu; aprovizionarea pieței cu *zahăr*; acordarea unui vagon de *lemn de foc*, în mod gratuit, de către firma „Mundus-Borlova-Armeniș”, pentru Liceul Comercial Lugoj; adoptarea de *măsuri* împotriva comercianților ilegali cu băuturi spirtoase; reglementarea folosirii *emblemelor*; înființarea unei *fabrici pentru industrializarea laptelui* în orașul Lugoj; înscrierea, în bugetul pe anul 1942/1943 al fiecărei comune, a sumei necesare întreținerii cel puțin a unui ucenic în comerț, industrie sau meserii; desemnarea unor *delegați* ai Camerei pe lângă Fisc; intermedierea de *importuri* – din Italia (215.402 kg fire de bumbac, în valoare de 84.707.937 lei, 10.048 kg fire de cânepă, în valoare de 3.350.223 lei, 15.548 kg lămâi, în valoare de 356.725 lei și 83.252 kg portocale, în valoare de 3.933.049 lei), Iugoslavia (45.000 kg minereuri de crom brut, în valoare de 125.108 lei) și Germania (240 kg plăci blindate din oțel, în valoare de 28.200 lei, 118 kg lucrări din fier, în valoare de 41.838 lei, 124 kg rășină artificială, în valoare de 36.889 lei, 3.026 kg carbură de siliciu, în valoare de 138.600 lei și 15.124 kg mașini-textile, în valoare de 1.513.800 lei), dar și de *exporturi* în Italia (23.500 kg găște îngrășate tăiate, în valoare de 5.246.375 lei); înmatriculări de firme individuale (266) și sociale (21); *radieri* de firme individuale (181) și sociale (8); eliberarea unor *avize* pentru vânzarea de băuturi spirtoase (110) și pentru exercitarea comerțului ambulant/stradal (16); acordarea de *subvenții și ajutoare* pentru sprijinirea învățământului profesional (Liceul Comercial Lugoj – 50.000 lei, Învățământul Industrial din Ministerul Economiei Naționale – 2.000 lei, Academia Comercială Brașov – 20.000 lei, Școlile de Ucenici – 43.076 lei, elevul de la Școala Mecanică din Titu – 21.821 lei, pregătirea ucenicilor în comerț – 35.754 lei, etc.) – în total 242.062 lei; crearea de *fonduri speciale* (pentru asistența comercianților – 175.275 lei, reprezentând 5% din buget, pentru comercianții scăpați – 45.893 lei ș.a.m.d.)²².

²⁰ *Curierul Banatului*, Timișoara, anul XXII, nr. 11, 23 februarie 1941, p. 3.

²¹ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 127/1940, f. 15, 18.

²² SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 145/1941–1942, f. 1–5.

În anul 1943, pe raza județului Severin a fost semnalată apariția a 30 de *firme individuale* și trei *firme sociale*, profilate pe activități comerciale²³.

Anul 1944 a adus o înrăutățire, în continuare, a nivelului de trai. Datele informative venite către prefecturi din partea diverselor preturi, inclusiv cele de pe cuprinsul județului Severin, atestă starea de nemulțumire generală a populației din cauza lipsei de brațe de muncă pentru agricultură, a absenței articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte, la acestea adăugându-se concentrările. Prestațiile legate de necesitățile de război sunt suportate de populația cu veniturile cele mai mici, iar prețurile cresc vertiginos²⁴. Tot acum, în circumscripția Camerei de Comerț și Industrie Lugoj au sosit 28 de *comercianți refugiați* din alte zone ale țării, afectate – în mod dramatic – de operațiunile militare (Moldova, nordul Transilvaniei), care au fost angajați imediat la diferite firme comerciale din județul Severin²⁵.

***

Orașul *Lugoj*, centru politic al românismului bănățean vreme de mai multe secole, va înregistra o dezvoltare economică treptată, mai ales prin meșteșuguri și comerț. În anul 1910, un număr de 913 persoane erau ocupate în activități comerciale și bancare.

S-a consolidat – în societatea lugojeană – o pătură socială importantă, alcătuită din meseriași, comercianți și intelectuali români, care va avea un rol tot mai însemnat în viața publică bănățeană. Prin ea, Lugojul se impune în fruntea mișcării naționale până la Unirea din anul 1918.

După Adunarea Națională din 1 Decembrie 1918, la care Lugojul a fost reprezentat prin sute de români, orașul cunoaște un progres însemnat. O dezvoltare impresionantă înregistrează economia orașului. Recensământul din anul 1930 consemnează 1.373 persoane ocupate în comerț și credit²⁶.

Până la izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, orașul făcea un comerț intens cu cereale, fructe, animale și produse animale. Județul Severin fiind – în același timp – bogat în păduri, Lugojul era și un important centru al valorificării lemnului. În sprijinul comercianților din oraș erau organizate bâlciuri de 4 ori pe an (8 februarie, 9 mai, 4 iulie și 17 octombrie), iar interesele lor erau apărate și de *Societatea comercianților* din localitate²⁷.

În anul 1937, pe raza Lugojului figurau 13 *comercianți* cu afaceri foarte profitabile: fierăriile deținute de Eugeniu Mayer, Felix Schönborn și Carol Barth; manufacturile aflate în proprietatea lui Pavel Spitzer, Romulus Catin, Armin Hirschl și Elemer Türckl, ultimul fiind și comerciant de articole de îmbrăcăminte; magazinele de articole tehnice aparținând lui Ștefan Csorba, Apostol Dobrescu și asociaților săi; magazinul de articole de modă bărbătească, proprietar Iuliu Vincze; magazinul de coloniale en gros deținut de Ion Bancu ș.a.m.d.²⁸. Pot fi amintite, de asemenea, alte *firme comerciale* care-și desfășurau activitatea în reședința județului Severin, precum: „Arthur Deutsch & Fiii” (comerț de pielărie și blănărie), înființată la 27 decembrie 1924, cu un capital social de peste 2.500.000 lei; „Kincs & Tauber” (comerț de coloniale en gros și en detail), constituită la 19 decembrie 1918, având un capital social de 1.000.000 lei; „Husveth & Hoffer” (tipografie și compacterie), întemeiată la 19 noiembrie 1906; „Alexandru Hutzl & Fiii” (comerț cu

²³ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 173/1943–1944, f. 1, 8.

²⁴ Șerban 1981, p. 365–366, 368.

²⁵ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 173/1943–1944, f. 4.

²⁶ Munteanu/Munteanu 1998, p. 110–112.

²⁷ *Enciclopedia* 1938, p. 642–643.

²⁸ SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*, d. 108/1937, f. 54.

articole de modă), înființată la 31 august 1920; Tipografia „Corvin”, constituită la 20 septembrie 1930; „Schultz & Comp” (comerț cu pielărie), întemeiată la 21 martie 1930; cafeneaua și restaurantul „Banatul”, fondate la 15 octombrie 1932, având un capital social de 40.000 lei; „Pavel Fogl & Comp” (vânzare de ceramică), înființată la 1 aprilie 1936, cu un capital social de 100.000 lei, etc.²⁹.

În anul 1939 activau în oraș 4 societăți comerciale mari (lemn, pielărie și coloniale)³⁰.

Scăderea dramatică a nivelului de trai al populației, în condițiile stării de război și a impactului prevederilor Convenției de Armistițiu asupra economiei românești, a permis înflorirea speculei. Autoritățile centrale și locale au fost nevoite să adopte măsuri energice pentru stoparea acestui fenomen negativ. În acest sens, în decursul anilor 1943–1948, un număr de 283 de comercianți din jurisdicția Camerei de Comerț și Industrie Lugoj (Lugoj, Turnu Ruieni, Băile Herculane, Rusca Montană, Cornereva, Bichigi, Caransebeș, Cireșa, Balinț, Sacul, Teregova, Orșova, Bata, Bocșa Vasiovei, Vermeș, Oravița, Iablanița, Reșița, Ilidia, Fizeș, Bocșa Montană, Obreja, Răcăjdia, Ticvaniul Mare, Bocșa Română, Glimboca, Ramna, Iabalcea ș.a.m.d.) au suferit condamnări pentru sabotaj (6 luni lagăr sau un an închisoare), speculă (6 luni lagăr, contra-venții, amenzi cuprinse între 5.000–2.000.000 lei), etc.³¹.

Inflația a atins cote alarmante în anii 1943–1944, din aceleași motive. Prezentăm, în continuare, *prețurile cu amănuntul* la alimentele de origine vegetală și animală, la combustibil și articole casnice, consemnate la Lugoj în perioada ianuarie – august 1944³²:

Alimente de origine vegetală	Prețuri cu amănuntul (ianuarie 1944)	Prețuri cu amănuntul (august 1944)
Pâine integrală	33,33 lei/kg	48,33 lei/kg
Făină patiserie	110 lei/kg	127 lei/kg
Mălai țărănesc	30 lei/kg	30 lei/kg
Zahăr tos	170 lei/kg	225 lei/kg
Orez	350 lei/kg	364 lei/kg
Ulei de floarea – soarelui	240 lei/l	238 lei/l
Oțet (6°)	80 lei/l	80 lei/l
Fasole boabe uscată	32 lei/kg	32 lei/kg
Cartofi	10 lei/kg	15 lei/kg

Alimente de origine animală	Prețuri cu amănuntul (ianuarie 1944)	Prețuri cu amănuntul (august 1944)
Carne de vacă, calit. I	132 lei/kg	180 lei/kg
Carne de porc	210 lei/kg	210 lei/kg
Șuncă	-	440 lei/kg
Mezeluri	300 lei/kg	300 lei/kg
Lapte	35 lei/l	30 lei/l
Unt presat	660 lei/kg	660 lei/kg
Ouă proaspete	1.200 lei/100 buc	1.200 lei/100 buc
Găină vie	320 lei/buc	400 lei/buc
Gâscă vie	560 lei/buc	780 lei/buc

Combustibil și articole casnice	Prețuri cu amănuntul (ianuarie 1944)	Prețuri cu amănuntul (august 1944)
Lemne de stejar	3.500 lei/t	4.200 lei/t
Lemne de fag	3.500 lei/t	4.200 lei/t

²⁹ SJTAN, fond Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ, d. 108/1937, f. 9–10.

³⁰ Munteanu/Munteanu 1998, p. 112.

³¹ SJTAN, fond Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ, d. 243/1943–1948, f. 1–45.

³² *Buletinul prețurilor*, București, anul VIII, nr. 1–3, ianuarie-martie 1944, p. 6, 8, 10; *Buletinul prețurilor*, București, anul VIII, nr. 7–9, iulie-septembrie 1944, p. 78, 80, 82.

Combustibil și articole casnice	Prețuri cu amănuntul (ianuarie 1944)	Prețuri cu amănuntul (august 1944)
Mangal	17 lei/kg	32 lei/kg
Petrol lampant	14,50 lei/l	21 lei/l
Alcool rafinat	760 lei/l	760 lei/l
Săpun de rufe	384 lei/kg	384 lei/kg
Sodă pentru rufe	27 lei/kg	48 lei/kg

***

Caransebeșul este situat pe țărmul drept al râului Sebeș, la răspântia liniilor de comunicație Timișoara-Orșova și Caransebeș-Hațeg și se extinde pe terasa ce se începe sub platoul numit „Dealul Crucii” și până la podul de fier, unde canalul sau ieruga orașului se revarsă în Timiș. La începutul secolului XX, Caransebeșul era al doilea oraș ca mărime din comitatul (județul) Caraș-Severin, sediul vechii Episcopii a Caransebeșului și al Comunității de Avere. În același timp, pe raza orașului funcționau o serie de *instituții*, precum: tribunalul regesc, județul cercual, o protopretură, un institut teologic și pedagogic diecezan ortodox român, un gimnaziu, o școală civilă de stat, o școală elementară de stat și una confesională română, două biserici ortodoxe române, o biserică catolică și un templu izraelit³³.

Integrat în dezvoltarea României după Marea Unire, orașul Caransebeș era cunoscut mai ales ca un important centru comercial și financiar³⁴.

Documentele subliniază faptul că orașul Caransebeș concentra – în perioada interbelică – un număr mare de comercianți. Astfel, la o populație de 7.619 locuitori – în anul 1921 – erau consemnați 163 comercianți. Doi ani mai târziu erau înregistrați, în evidențele primăriei, 226 comercianți, iar în anul 1928 – 271 comercianți³⁵.

Cunoscut ca un vechi centru comercial, documentele atestă preocupările autorităților locale pentru organizarea și amenajarea târgului de vite, pentru vânzarea produselor alimentare și băuturilor alcoolice pe raza orașului ș.a.m.d.

La începutul crizei economice (1929), orașul se confrunta cu un declin comercial accelerat, falimentul firmei „*Severineana*” din localitate fiind o dovadă elocventă în această direcție³⁶.

Pe perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, rapoartele și dările de seamă întocmite de organele administrative furnizează informații despre starea de spirit a populației locale, care se confrunta cu lipsa de alimente și lemne de foc³⁷.

***

Creșterea relativă a puterii de cumpărare a populației și existența unei largi piețe de desfacere, coroborate cu reducerea sensibilă a șomajului au permis înflorirea comerțului în *județul Severin* în perioada interbelică. Se comercializau, cu precădere, cereale, articole de modă, animale, lemn, mărfuri monopolizate, etc.

Imediat după Marea Unire s-au înființat mai multe *asociații* și *societăți* comerciale pe raza județului Caraș-Severin (derivat din comitatul cu același nume – *n.n.*), cu reședința la Lugoj, care trebuiau să sprijine activitatea în acest domeniu în localitățile componente.

³³ Ghidiu/Bălan 2000, p. 13.

³⁴ Bona/Gumă/Groza 1990, p. 66.

³⁵ Brătescu 1997, p. 45.

³⁶ Brătescu 1997, p. 46.

³⁷ Brătescu 1997, p. 51.

Deși Camera de Comerț și Industrie Lugoj s-a constituit efectiv la 1 mai 1928, prin Înaltul Decret Regal nr. 2459 din data de 15 octombrie 1928, județul Caraș a fost scos de sub jurisdicția camerei amintite și atașat celei din Timișoara, fapt ce a determinat diminuarea substanțială a veniturilor Camerei lugojene și a atras nemulțumirea cvasi-unanimă a comercianților din zonă. De la constituirea sa, Camera de Comerț și Industrie Lugoj s-a preocupat, în mod special, de două probleme: organizarea târgurilor de vite, în conformitate cu legea burselor de comerț și înființarea unui birou vamal în Lugoj.

Unele firme comerciale au intrat în stare de faliment în urma limitării debușeelor proprii sau a imposibilității achitării datoriilor contractate la bănci, în anii crizei economice, însă situația s-a redresat rapid în perioada 1934–1937, pe fondul unui climat economic sănătos la nivel național.

În anii 1937–1938, județele Caraș și Severin dispuneau de un număr remarcabil de firme comerciale, iar oficiile vamale Lugoj, Orșova și Reșița jucau un rol foarte important în comerțul exterior al statului român.

Pentru protejarea intereselor comercianților din zonă era absolut necesară o mai bună organizare a acestora, constituirea Federației Asociațiilor Comercianților din Ținutul Timiș – la începutul lunii mai 1939 – fiind un exemplu relevant în acest sens.

Odată cu izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale se constată intervenția directă a statului în economie, menită să asigure o producție cât mai ridicată pentru necesitățile războiului, fiind afectat – în cel mai serios mod cu putință – inclusiv comerțul intern. În această perioadă, toate cererile pentru înregistrarea firmelor industriale și comerciale de pe cuprinsul Banatului trebuiau aprobate de către *Comisia specială*, care funcționa la Timișoara și controla activitatea circumscriptiilor Camerelor de Comerț din Arad, Lugoj și Deva.

Anii 1941–1944 au fost marcați – și în județul Severin – de scumpiri repetate ale bunurilor de larg consum, introducerea sistemului de rații pentru mărfurile de strictă necesitate, absența articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte, „înghețarea” salariilor, etc.

Orașul *Lugoj*, centru politic al românismului bănățean vreme de mai multe secole, va înregistra o dezvoltare economică treptată, mai ales prin meșteșuguri și comerț. Până la izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, orașul făcea un comerț intens cu cereale, fructe, animale și produse animale, fiind și un important centru al valorificării lemnului. Scăderea dramatică a nivelului de trai al populației, în condițiile stării de război și a impactului prevederilor Convenției de Armistițiu asupra economiei românești, a permis înflorirea speculei, iar inflația a atins cote alarmante în anii 1943–1944.

La începutul secolului XX, *Caransebeșul* era al doilea oraș ca mărime din comitatul (județul) Caraș-Severin, sediul vechii Episcopii a Caransebeșului și al Comunității de Avere, adăpostind și alte instituții importante. Integrat în dezvoltarea României după Marea Unire, orașul Caransebeș era cunoscut mai ales ca un important centru comercial și financiar, confruntându-se cu un declin accelerat al activității comerciale în anii crizei economice (1929–1933). În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, locuitorii orașului se plâneau de lipsa acută a alimentelor și lemnului de foc.

Evoluția comerțului în orașele Lugoj și Caransebeș în perioada studiată este emblematică pentru întreg județul Severin, datorită locului central ocupat de acestea în peisajul economic bănățean.

Bibliografie

- Bona/Gumă/Groza 1990 P. Bona, N. Gumă, L. Groza, *Caransebeș. Contribuții monografice*, f.e., Caransebeș, 1990.
- Brătescu 1997 C. Brătescu, *Istorie și cultură în arhivele Caraș-Severinului. Îndrumător*, f.e., București, 1997.
- Buletinul preșurilor 1944 *Buletinul preșurilor*, București, 1944.
- Curierul Banatului 1941 *Curierul Banatului*, Timișoara, 1941.
- Enciclopedia 1938 *Enciclopedia României*, vol. II, Imprimeria Națională, București, 1938.
- Ghidu/Bălan 2000 A. Ghidiu, I. Bălan, *Monografia Caransebeșului*, ediție îngrijită de N. Părvu, Imprimeria Mirton, Timișoara, 2000.
- Munteanu/Munteanu 1998 I. Munteanu, R. Munteanu, *Timiș. Monografie*, Editura Marineasa, Timișoara, 1998.
- Reșița 1939 *Reșița*, Reșița, 1939.
SJCASAN, fond *Prefectura județului Caraș*.
SJTAN, fond *Camera de Comerț și Industrie Lugoj – secretariat-administrativ*.
SJTAN, fond *Prefectura județului Severin*.
- Șerban 1981 V. Șerban, Intensificarea exploatării maselor populare din județul Caraș-Severin în anii dictaturii militare antonesciene (1940–1944), în *Banatica*, Reșița, 6, 1981.
- Vestul 1939 *Vestul*, Timișoara, 1939.

LE COMMERCE DANS LE DÉPARTEMENT DE SEVERIN ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES ET PENDANT LA DEUXIEME GUERRE MONDIALE (Résumé)

La ville de *Lugoj* a enregistré un développement économique modéré, surtout par l'intermédiaire des métiers et du commerce. Jusqu'à la Deuxième Guerre Mondiale, cette ville a fait un intense commerce avec des céréales, des fruits, des animaux et des produits animaliers, en étant, en même temps, un important centre de la valorification du bois. La réduction dramatique du niveau de vie de la population, en étant donné l'état de la guerre et l'impact de la Convention d'Armistice sur l'économie roumaine, a permis l'enflorissement de la spéculation, et l'inflation a atteint des côtes alarmantes pendant les années 1943–1944.

Au début du XXème siècle, *Caransebeș* a été la deuxième ville du comitat (département) de Caraș-Severin, le siège de l'ancien Évêque de Caransebeș et de la Communauté de Richesse, et aussi d'autres importantes institutions. Intégré dans le développement de la Roumanie après la Grande Union, la ville de Caransebeș était connue, surtout, comme un important centre commercial et financier, en se confrontant avec un déclin accéléré de l'activité commerciale pendant la crise économique (1929–1933). Pendant la Deuxième Guerre Mondiale, les habitants de la ville manquaient des aliments et des bois pour faire le feu.

L'évolution du commerce dans les villes de Lugoj et Caransebeș pendant la période étudiée est emblématique pour le département de Severin tout entier, grâce au lieu central occupé de ces localités dans le paysage économique banatien.